

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА: ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ

Глобалізація являє собою багатогранний, складний, внутрішньо суперечливий, але об'єктивно обумовлений процес. Вона реально існує як наслідок розвитку міжнародних економічних відносин, її визначальним чинником є прогрес у сфері науки, техніки та технологій.

Глобалізація як об'єктивно обумовлений процес і новий етап світогосподарського розвитку суттєво коригує національні та міжнародні стратегії, наповнює діяльність мікро- і макроекономічних структур якісно новим змістом. Саме через це глобалізація і є найбільш привабливим напрямом наукових досліджень, характерною ознакою яких стає, з одного боку, поглиблений, а з іншого – все більш поляризований підхід до сутності економічної глобалізації. Формується дуалістичне сприйняття безпрецедентних соціально-економічних змін, новітня ідеологія міжнародного економічного порядку [1, с. 41].

Одні країни є лідерами глобалізації або навіть її організаторами (насамперед, США), де і політики, і бізнес, і нації у цілому отримують зростаючі дивіденди внаслідок глобальної експансії на світових ринках. Якщо розвинені країни отримують дивіденди від глобалізації, то країни пострадянського простору мають здебільшого великі ризики і втрати. Слушною є думка академіка С. Пирожкова, який вважає, що одним з головних результатів глобалізації для пострадянських країн є вивезення і приховування капіталу за кордоном. Глобалізація для нас пов'язана з такими проблемами, які ніяк не контролюються і яким не запобігають, зважаючи на необхідність захищати нашу слабку економічну систему [2].

Однак не враховувати глобальні умови розвитку пострадянські країни також не можуть, оскільки ризикують втратити головне – цивілізаційну перспективу нормальної життєдіяльності.

Як вища стадія інтернаціоналізації економіки, політики, екології і соціального життя, глобалізація несе у собі як нові

можливості, так і потенційні загрози. Це залежить від пануючих форм і спрямованості процесів глобалізації, методів розв'язання її основних суперечностей.

Дослідження механізмів та тенденцій інтеграційного розвитку країн не може проводитися без висвітлення актуальних проблем, які пов'язані із процесами глобалізації, що визначають не лише умови економічного розвитку окремих країн, але й параметри їх міжнародного співробітництва. Ці питання дедалі більшою мірою потрапляють до поля зору провідних учених-економістів, які намагаються виявити системні наслідки глобалізації та регіоналізації. В основі пізнання цих процесів знаходяться праці О. Білоруса, Д. Бойера, В. Будкіна, Е. Кочетова, Д. Лук'яненка, Ю. Макогона, Е. Менсфілда, Ю. Пахомова, А. Поручника, Є. Савельєва, Дж. Стігліца, А. Філіпенка.

У сучасних дискусіях щодо генезису, стану і перспектив глобалізації домінуючим є економічний, або ринковий підхід, який трактує її як наслідок розвитку світових ринків товарів, послуг, капіталу, праці, інформації, менеджменту. Прибічники цього підходу розглядають глобалізацію як нову стадію інтернаціоналізації господарського життя.

Більшість учених виходить з того, що характер і специфіку нинішнього етапу глобалізації визначають наступні риси: а) превалювання високорозвинених країн у процесах глобалізації і вирівнювання економічних, політичних і соціальних показників у вузькому колі лідерів-глобалізаторів; б) нівелювання відмінностей між державами завдяки модернізації і трансферу методів державного менеджменту; в) удосконалення світових комунікацій і транспорту, формування світових телекомунікацій і мереж електронного зв'язку; г) розповсюдження на все світове співтовариство ідеології споживацького суспільства (консьюмеризму).

Прогрес у технологіях, системах телекомунікацій, інформації та фінансовому секторі спричинив формування єдиного світового глобального ринку товарів, капіталу і праці. Наукомісткі сфери дедалі повніше характеризуються високим рівнем глобалізації, швидким переходом від одного технологічного рішення до ще досконалішого, скороченням часу між винаходом нового товару та його впровадженням, стрімким поширенням інновацій каналами світової торгівлі. Загальний обсяг світового ринку високотехнологічних товарів експерти оцінюють у 3 трлн. дол. і прогнозують зростання темпів його розвитку у майбутньому [3, с. 61].

Серед найважливіших характеристик міжнародної науково-технологічної інтеграції виділяють наступні: взаємопроникнення, переплетення національних науково-технологічних потенціалів і державних систем управління їх розвитком; високий рівень міжнародної спеціалізації та кооперації на всіх стадіях НДДКР, інноваційного й виробничого процесів на основі тісних міждержавних взаємозв'язків науково-технологічного й економічного характеру; формування і розвиток організаційно-правової системи міждержавного і наддержавного регулювання взаємних науково-технологічних зв'язків; здійснення координації науково-технічної стратегії й політики країн-учасниць; організація спільних структур, що забезпечують інтеграцію сфери НДДКР з реальним виробництвом, сприяння й полегшення прямих науково-технологічних та інноваційно-виробничих зв'язків між суб'єктами держав, що інтегруються [4, с. 6].

Як свідчить аналіз, глобалізація науково-технологічної сфери приймає різні організаційно-економічні форми і втілюється, в основному, через інтеграцію високотехнологічних розробок. Все більшого значення у поглибленні цих процесів набуває діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК). За М. Портером, на міжнародному ринку конкурують корпорації, а не країни, однак перші активно реалізують свої конкурентні переваги в тих країнах, де їхні дії підтримуються урядами [5, с. 36]. Нині ТНК контролюють близько 40% світових засобів виробництва та 75% світової торгівлі товарами і послугами [6, с. 17]. Такі структури майже без перешкод проникають на національні ринки, використовуючи для цього інструменти глобалізації. Більшість штаб-квартир найвпливовіших ТНК розташовані у США. Це не тільки зумовлює поширення впливу США на світогосподарські зв'язки, а й формує їхню односторонність, дає змогу нав'язувати американську ділову етику іншим країнам.

Що ж до України, то вона, за різними оцінками, втратила у 90-ті роки ХХ ст. до 15–20 % інтелектуального потенціалу. За роки реформування вітчизняної економіки за межі країни виїхало 30 % вчених вищої кваліфікації у працездатному віці [7, с. 15].

Саме за рахунок концентрації корпоративних капіталів в інноваційній сфері створюються міжнародні науково-дослідні та інноваційні структури. З метою розширення збуту наукомісткої продукції, що випускається ТНК, ними проводиться активна політика акумулювання наукового та інноваційного потенціалу.

Внаслідок впливу ТНК також може відбуватися коригування науково-технологічного потенціалу держави. Так, в країнах з недостатнім економічним потенціалом ТНК проводиться політика пригнічення розвитку конкурентноспроможних технологій світового рівня та нав'язування другорядних напрямів науково-технологічних розробок, а також розвиток низькотехнологічних виробничих процесів. Водночас, ТНК прагнуть генерувати на споживчому ринку лише власну наукомістку продукцію. Для зміцнення монопольного положення на світовому ринку високих технологій та з метою недопущення промислового застосування новітніх конкурентних технологій ТНК проводять їх скуповування. Найбільш активною формою глобалізації стали технологічні альянси транснаціональних корпорацій. Показовими у цьому відношенні є альянси групи "LG", створені у фармацевтичній промисловості [8, с. 48].

Поряд з посиленням монополізації науково-інноваційних систем, транснаціональними корпораціями реалізуються також і прогресивні форми суспільно-інноваційної інтеграції – створюються науково-дослідні колективи, формуються міжгалузеві спільні компанії для розробки та виробництва наукомісткої продукції. Завдяки цьому розвиваються якісно нові форми міжнародної науково-інноваційної кооперації – ринок "ноу-хау", реалізація міжнародних програм, а також міжнародний обмін ученими і спеціалістами.

Отже, суперечливість глобалізації науково-технологічної діяльності обумовлюється, насамперед, різними інтересами сторін і базується на різній конкурентній спроможності окремих ланок науково-дослідних та виробничих структур. Серед основних суперечностей глобалізації можна виділити: економічний, науково-інноваційний, соціальний, політичний, демографічний, екологічний та культурний аспекти.

Науково-технологічний аспект глобалізації полягає у тому, що в якості лідерів у розробці новітніх електронних та інших технологій, розвинені країни забезпечили собі монопольне право контролю над світовими інформаційними потоками. Продукуючи нові виробничі технології, вони реалізують на світовому ринку новітні товари кращої якості і встигають оновити свою технологічну базу та налагодити випуск товарів нового покоління до того, як у решті країн будуть досягнуті та реалізовані існуючі стандарти. Інші країни приречені тиражувати

морально застарілі виробничі зразки, одержуючи від цього мінімальний прибуток, або ж задовольнятися сферами, що не потребують високих технологій, зокрема сільським господарством, добувною промисловістю тощо.

Останніми роками в Україні істотно поліпшилася договірно-правова база міжнародної наукової співпраці. Підписано понад тридцять угод на міжурядовому рівні про співпрацю у сфері науки і технологій. Розвивається науково-технологічна співпраця між Україною та Європейським Союзом (ЄС) – головним чином у рамках П'ятої рамкової програми усфері науково-технологічного розвитку при фінансовій підтримці Комісії ЄС з питань науки та технологій. Зокрема, реалізуються ініціативи ЄС усфері науково-технологічного розвитку програм (INTAS, TACIS, COPERNICUS та ін.).

Враховуючи наявні науково-технологічні напрацювання, що відповідають перспективним напрямам світового науково-технологічного розвитку, Україна зберігає конкурентоспроможний науковий потенціал у таких проривних напрямках як електрозварювання, металургія, авіа-, судно- та машинобудування, ракетно-космічні технології та інші галузі, здатні зайняти гідне місце на глобальних ринках наукомісткої продукції. Про це свідчить висока винахідницька активність наших вчених та розробників. Треба лише "не розпорозуватися", а провести маркетингові дослідження і визначити напрями розвитку, які дозволять Україні стати повноправним учасником глобалізаційних процесів.

Література

1. Лук'яненко. Д. Інвестиційний глобалізм: сучасні проблеми економічних досліджень // Ринок цінних паперів України. – 2002. – №5–6.
2. Пирожков С. Фактор глобалізації в системі сучасних вимог до моделі української економіки // www.csi.net.ua.
3. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації. Монографія. – К.:КНЕУ, 2004. – 275 с.
4. Ходикіна В. В. Міжнародна науково-технічна інтеграція України в контексті стратегії інноваційного розвитку: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Донецький національний університет. – Донецьк, 2005. – 20 с.

5. Міжнародна інвестиційна діяльність: Підручник / Д. Г. Лук'яненко, Б. В. Губський, О. М. Мозговий та ін.; За ред. Д. Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2003. – 387 с.

6. Руденко Л. В. Транснаціональні корпорації: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2004. – 227 с.

7. Сприяння сталому економічному зростанню в Україні / За ред. Штефана фон Крамона-Таубадея, І. Акімової. – К.: "Альфа-Принт", 2001. – 347 с.

8. The Economist, April 1st–7th, 1997. – P.48.